

Efter diagnosen

Vård och stöd för personer med
adhd och autism (ASD) i Region Stockholm

Annika Brar

Psykiater, habiliteringsläkare

Habilitering & Hälsa, Region Stockholm

Innehåll

(ca 40 min x 2)

- Många NP-utredningar och diagnoser
- Olika problem – olika behov efter diagnos
- Riktlinjer regionalt, nationellt, internationellt
- Vilka ger stöd till barn och vuxna efter diagnos
- Lite mer om Habilitering & Hälsa (i mån av tid)
- Aktuella utmaningar, utveckling inom området
- Tips för att hitta rätt i vård och stöd

2019-2020 gjordes en kartläggning av vårdkedjan för barn med autism eller adhd i Region Stockholm

Flera siffror på kommande bilder är hämtade från kartläggningen.

Bölte, S., Berggren, S., Dal, H., Jablonska, B., Lindström, T. & Kosidou K. (2020). Kartläggning av vårdkedjorna för barn och ungdomar med ASD eller ADHD i Region Stockholm. Center of Neurodevelopmental Disorders at Karolinska Institutet (KIND).

Neuropsykiatriska utredningar i Stockholm

Ökar fortfarande för både barn och vuxna

- 2016: ca 5.400 barn 0-17 år
- 2017: ca 6.400 barn 0-17 år
- **2018: ca 7000 barn, ca 5000 vuxna**
 - **Barn utreds främst på BUP, BUMM eller barnsjukhus**
 - **Vuxna utreds främst inom psykiatrin**

Vilka diagnoser får man?

Barn och ungdomar

10 973 barn utreddes för NPF under 2016 och 2017. Av dessa fick

- 5736 **enbart ADHD-diagnos (ca 52%)**
- 1825 **enbart ASD-diagnos (ca 17%)**
- 1209 **både ADHD- och ASD-diagnos (ca 11%)**
- 1916 **ingen NP-diagnos (ca 17%)**

- **Psykiatrisk samsjuklighet vanlig, särskilt vid ASD;**
 - Samtidig depression och/eller ångest förekom hos mer än hälften av ungdomar.
- Flickor var äldre än pojkar vid utredningen, hade mer depression och ångest.

Olika problem – olika behov av stöd efter diagnos

- **Insatser riktade mot adhd eller autism i sig**
- **Insatser riktade mot samtidigt förekommande tillstånd**
 - *Flera NPF*: tics, språkstörning, inlärningssvårigheter...
 - *Psykiatrisk*: sömn, ångest, depression, missbruk, ätstörning...
 - *Somatisk*: motoriska problem, smärta, mag-tarmproblem...
- Stöd i förskola/skola/högre utbildning
- Stöd i arbete/sysselsättning, försörjning
- Stöd i hemmet, relationer, föräldraskap mm
- Stöd för hälsosamma levnadsvanor mm

Behoven varierar mycket mellan olika individer!

Vårdprogram och riktlinjer

▪ **Regionalt:**

- Vårdprogram adhd, autism, lindrig IF (SLL 2010)
 - Numera webbversioner för BUP, vuxenpsykiatri, primärvård

▪ **Nationellt:**

- VIP adhd (SKR 2021) [Nationella vård- och insatsprogram \(vardochinsats.se\)](http://vardochinsats.se)
- Nationella riktlinjer adhd och autism (Socialstyrelsen 2022)

▪ **Europa:**

- Konsensusdokument adhd vuxna (uppdaterat 2019) [Updated European Consensus Statement on diagnosis and treatment of adult ADHD - PubMed \(nih.gov\)](https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35111111/)

▪ **Världen:**

- Konsensusdokument adhd (2021) [The World Federation of ADHD International Consensus Statement: 208 Evidence-based Conclusions about the Disorder – ScienceDirect](https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1473222821000011)

Behandling och stöd vid adhd barn och ungdomar

Insatser för barn och ungdomar med ADHD

1. Information, utbildning (psykoedukation)

Habiliteringens ADHD-center:

- **Grundläggande föräldrautbildning i grupp**
 - Ska erbjudas alla föräldrar till barn med ADHD
 - Kunskap om ADHD, strategier, samhällsstöd, dela erfarenheter
- **Information, utbildning till barnet, till syskon, mor- & farföräldrar, skolpersonal**
- **Fördjupningsseminarier, workshops, föreläsningar**

BUP/kommun:

- **Föräldraträning**
 - Vid svårare ADHD, trots/uppförandestörning
 - Mer direkt, intensiv träning
 - Positiv kommunikation, lek, belöning, konsekvent vägledning
 - Grupper, manualiserade program (ej specifika för ADHD)

Insatser för barn och ungdomar med ADHD

2. Läkemedelsbehandling

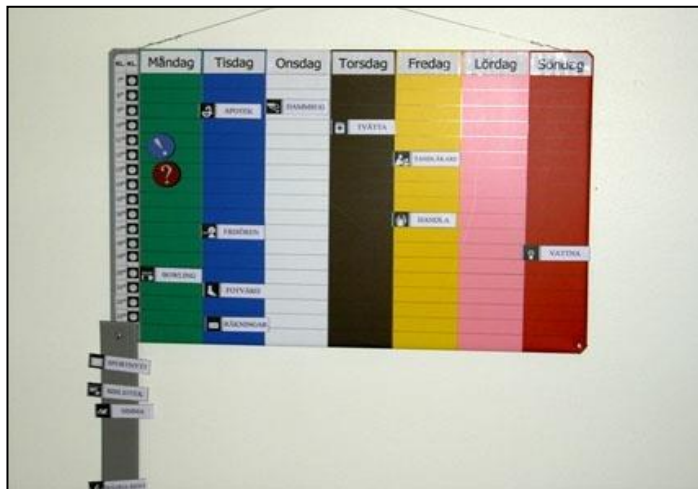
Läkemedelsverkets riktlinjer 2009, uppdaterade 2016:

- **Centralstimulantia (CS) / Atomoxetin = rek. behandling när andra stödinsatser visat sig otillräckliga**
- **Effekt hos ca 70 %**
- **Minskar risk för sekundära problem inkl. missbruk**
- **BUP-läkare, vissa barnläkare har förskrivningsrätt för CS**
- **Vanligast:** Concerta, Ritalin, Equazym, Medikinet, Elvanse, Strattera, Intuniv
- **Delat ansvar för BUP och barnmedicin**

Insatser för barn och ungdomar med ADHD

3. Kognitivt stöd inkl. hjälpmedel

- **Strategier** för planering, impuls kontroll mm hemma, på fritiden, i skolan
- **Hjälpmedel**, ex. timstock, schema, mobiltelefon mm
 - Förskrivningsbara hjälpmedel / egenansvar
- **Utprovas och förskrivs av arbetsterapeut/logoped**
 - Info och utbildning i grupp vid habiliteringens ADHD-center
 - Individuell utprovning, förskrivning – BUP/primärvårdsrehabilitering
- **Pedagogiska hjälpmedel = skolans ansvar**

Insatser för barn och ungdomar med ADHD

4. Andra insatser till barnet/ungdomen

- **Psykologisk behandling (primärvården / BUP)**
 - Mot tilläggsproblem, ex. ångest, nedstämdhet, ätstörning
- **Stöd i förskola/skola (utifrån behov, ej diagnos), ex:**
 - Strukturerad klassrumsmiljö
 - Avgränsade, tydliga uppgifter
 - Korta arbetspass
 - Hjälpa att komma igång, genomföra, avsluta uppgifter
 - Hjälpa att fokusera, avgränsa
 - Tät feedback

5. Anhörigstöd från kommunen

Attention

Behandling och stöd vid adhd vuxna

Behandling och stöd för vuxna med ADHD

- **Inom psykiatrin:**
 - **Psykoedukation**
 - Patient- och närståendeutbildning om ADHD; info, råd, strategier
 - **Läkemedelsbehandling**
 - Centralstimulantia/Atomoxetin; <https://lakemedelsverket.se/adhd>
 - **Psykologisk behandling / KBT**
 - Speciellt anpassad för ADHD
 - **Behandling av psykiatrisk samsjuklighet**
- **Inom psykiatri /primärvårdsrehabilitering:**
 - **Kognitivt stöd inkl. hjälpmedel**
 - **Stöd för hälsosamma levnadsvanor**

Fysisk aktivitet (ev. FaR) vid ADHD

- Generella effekter på fysisk och psykisk hälsa
- Allt fler studier av effekt på ADHD-symtom
- Minskar överaktivitet, förbättrar koncentrationsförmågan
- **Välj något som är lustfyllt och blir av!**

Stöd utanför sjukvården för vuxna med ADHD

- **I hemmet**
 - Kommunala insatser, t.ex. boendestöd
- **Vid studier**
 - Folkhögskolor, vuxenutbildning, högskolor
 - [Studera med funktionshinder - Information om studier och skolor](#)
- **I arbete**
 - Arbetsförmedlingen: <https://www.arbetsformedlingen.se/For-arbetssookande/Stod-och-service/Funktionsnedsattning.html>
- **Med försörjning**
 - AF / FK / socialtjänsten
- **Till närstående**
 - **Kommunens anhörigstöd**
 - Obs minderåriga barn
- **Intresseorganisation**
 - **Attention**; lokalföreningars aktiviteter

Stöd och insatser vid autism barn och ungdomar

Vem ger vilket stöd till barn med autism (ASD)?

BUP

Diagnostik av ASD
Behandling svårare psyk ohälsa
(Uppföljning, intyg)

BUMM/barnsjukhus/Primärvård

Medicinsk uppföljning, intyg
Behandling av somatisk ohälsa,
lindrig psyk ohälsa

Habilitering

Råd & stöd, utbildning, insatser till
barnet och familjen

Förskola

Träning med handledning av hab
Extra resurs

Skola, elevhälsa

Anpassad pedagogik, miljö,
hjälpmedel, resurs, specialklass

Kommunala insatser enl. SoL/LSS

Anhörigstöd

Försäkringskassa

Intresseorg; lokalföreningars akt:

Attention, A & A- föreningen

Habilitering för barn med autism i Region Sth

- **Autismcenter för små barn** (ny diagnos 0-4 år)
- **Kurs- och kunskapscenter (f.d. Aspergercenter)**
 - Första insats för barn 5 år och äldre med ny diagnos
 - Kursutbud för föräldrar och lite äldre barn, syskon m.fl.
- **Habiliteringscenter för barn**
 - Insatser till barn och föräldrar individuellt, i grupp
 - Alla HC har autismteam sedan 2016

Behandlande/uppföljande läkare inom BUP/BUMM/primärv.

Behov och habiliteringsinsatser barn med ASD

- Grundläggande samspel
- Kommunikation, tal och språk
- Sociala färdigheter, lek, kamratkontakter
- Samarbete och följsamhet
- Toa, sömn, mat, påklädning mm
- Grov- och finmotorik
- Problematiska beteenden
- **Fungerande skola & fritid**

Stöd och insatser vid autism vuxna

Vem ger vilket stöd till vuxna med autism?

Psykiatri

Diagnostik av autism (ASD)
Behandling svårare psyk ohälsa
(Uppföljning, intyg)

Primärvård

Medicinsk uppföljning, intyg
Behandling somatisk ohälsa,
lindrig psykisk ohälsa

Habilitering

Neurologi, annan specialistvård

Särskilt stöd vid studier

KomVux, folkhögskola, högskola

Arbetsförmedling

Hitta lämpligt arbete, anpassning

Kommun

Insatser enl. SoL o/el LSS

Kommunal hälso- & sjukvård LSS

Anhörigstöd

God man/förvaltare

Försäkringskassa

Intresseföreningar m.fl.

Habilitering för vuxna med ASD i Region Sth

Basstöd vid lokala Habiliteringscenter (8 st för vuxna)

- **ASD-team:** kurator, arbetsterapeut, psykolog, fysioterapeut, logoped
- **Insatser individuellt och/eller i grupp, vissa webbaserade**
- **Kontakt via remiss eller egen ansökan**

Kompletterande stöd vid centrala enheter, ex:

- **Kurs- och kunskapscenter, vuxenteamet (grupper)**
<https://www.habilitering.se/mottagningar/hitta-mottagning/habiliteringens-kurs--och-kunskapscenter>
- **Anhörigcenter** [Habiliteringens anhörigcenter](#)

Läkarkontakt i primärvården + ev. psykiatri och/eller annan specialist

Behov och habiliteringsinsatser vuxna med ASD

- **Diagnoskunskap**
- **Energi, sömn, mat och stress**
- **Struktur i vardagen; planering, tid, minne**
- Socialt samspel, kommunikation
- Känslor, relationer
- Perception (hantera sinnesintryck)
- Sexualitet
- Föräldraskap
- Problematiska beteenden
- **Information och stöd i myndighetskontakter**

Lite mer information om Habilitering & Hälsa

Habilitering & Hälsa (SLSO)

Uppdrag

- **Råd, stöd och behandling*** till patienter med funktionsnedsättning som behöver specialiserad habilitering (då basnivån inte räcker)
 - Basnivå: kommunal hälso- och sjukvård, primärvård, PV-rehabilitering
- **Stöd till närstående och nätverk**
- **Information och rådgivning** för invånare och yrkesverksamma

***Behandling:** av svårigheter p.g.a. funktionsnedsättningen, ex: motoriska, kommunikationssvårigheter. *Ej somatisk eller psykiatrisk samsjuklighet.*

Behandlare och patienter i H&H

- Psykologer, logopedier, fysioterapeuter, arbetsterapeuter, socionomer, specialpedagoger
- **Inga läkare, sjuksköterskor, dietister**
- Ansvarig läkare inom
 - Barnklinik / BUMM / BUP för barn
 - Primärvård / psykiatri / andra specialiteter för vuxna
- Insatser till ca **25.000 patienter årligen** varav ca 10.000 vuxna

Målgrupper

- **Autism / ASD** (drygt 50 %)
- **Intellektuell funktionsnedsättning** (f.d. utvecklingsstörning)
- **Rörelsenedsättning** (medfödd/tidigt förvärvad; t.ex. CP)
- **Flerfunktionsnedsättning** (Svår rörelsenedsättning + svår IF)
- **ADHD** hos barn, ungdomar, unga vuxna <25 år
 - **Begränsat uppdrag**: psykoedukativt stöd i grupp (ADHD-center)
- **Förvärvad hjärnskada** som ger varaktig kognitiv funktionsnedsättning
- **Döva, dövblinda** (kompletterande psykosocialt stöd)

Insatser

- **Information, utbildning** om funktionsnedsättningen till patienten, nätverket
- **Kompensation, anpassning** av miljö, bemötande, pedagogik, hjälpmedel
- **Träning och utveckling** av färdigheter – förbättrad/bibehållen funktionsförmåga

Habiliteringsprogram för varje målgrupp (enligt evidensbaserad praktik)

Insatser individuellt, i grupp, webbaserade

Mål: förbättra funktionen och underlätta tillvaron, öka självständighet och delaktighet i samhällslivet, förebygga somatisk och psykisk ohälsa

<https://www.habilitering.se/din-habilitering/for-vuxna-med-funktionsnedsattning/>

Insatsområden för habilitering

[Det här kan du få hjälp med \(habilitering.se\)](#)

- [Kunskap om funktionsnedsättningen](#)
- [En fungerande vardag](#)
- [Hälsa och levnadsvanor](#)
- [Motorik och förflyttning](#)
- [Andning och sväljning](#)
- [Sinnesintryck och smärta](#)
- [Språk och kommunikation](#)
- [Socialt samspel och relationer](#)
- [Problembeteenden](#)
- [Skola, arbete, fritid](#)
- [Samhällets stöd](#)
- [Du som bor i gruppbostad](#)
- [Stöd till anhöriga](#)

Var ges insatserna?

- **Basstöd ges vid 15 Hab.center i länet** varav **8 tar emot vuxna**
 - Team för patienter med ASD, IF och RN
- **Centrala enheter för vissa målgrupper**, ex:
 - ADHD-center (stöd- & kunskapscenter, pat 3-25 år och anhöriga)
 - Autismcenter små barn
 - Hjärnskadecenter för barn resp. vuxna
- **Kompletterande verksamheter**, ex:
 - Kurs- och kunskapscenter
 - Motorik- och träningscenter
 - Anhörigcenter [Habiliteringens anhörigcenter](#)
- **Läs mer på** <https://www.habilitering.se/mottagningar/>

Hur får man kontakt?

- **Remiss eller egen ansökan**
 - [Ansökan för barn, 0-17 år \(habilitering.se\)](http://habilitering.se)
 - [Ansökan för vuxna \(habilitering.se\)](http://habilitering.se)
 - Utredning/utlåtande krävs som styrker **målgruppsstillhörighet**

- **Alla insatser från H&H är kostnadsfria**

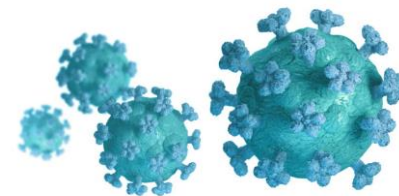
- [Habilitering & Hälsa - Region Stockholm](http://habilitering.se)

Hur ska vård och stöd bli bättre?

Utmaningar och utveckling

Aktuella utmaningar gällande vård och stöd

- Stor och ökande grupp med NPF och behov av stöd
- Många har svårt att klara skolan, komma ut i arbete
 - Risk för mångårigt utanförskap
- Vanligt med somatisk och psykisk ohälsa hos barn och vuxna
- Många involverade i vård och stöd
- Svårt för patient och anhöriga att samordna insatser
- Pandemins effekter på tillgänglighet

Några kritiska punkter

- Länkning till rätt stöd och behandling efter diagnos
- Övergången från barn- till vuxenverksamheter
- Gränssnitt habilitering/psykiatri/primärvård/kommun
 - Risk att bollas mellan verksamheter när man mår dåligt
- Hur arbeta med levnadsvanor för bättre hälsa?
- Hur nå de mest utsatta, som inte söker vård själva?

Aktuella utvecklingsarbeten i Region Sth, ex:

- **Översyn av vårdkedjan för barn med adhd eller autism**
 - **Smidigare vårdkedja, färre aktörer och övergångar**
 - Hela adhd-uppdraget till BUP på sikt (men de som har pågående behandling på BUMM stannar kvar där)
 - Samordnat stöd från BUP och habilitering
 - Medicinsk uppföljning, bättre tillgång till vård för samtidiga tillstånd
- **Samverkansprojekt kring vuxna med autism**
 - Samordnat stöd från psykiatri SLSO och habilitering
 - Gemensam patient- och närståendeutbildning (PRISMA)
- **Digitala vårdinsatser under pandemin (och efter?)**
 - Lättare nå vården när och där man behöver

Förbättrat omhändertagande av personer med NPF i primärvården fr.o.m. 2021

- Förstärkning inom första linjens vård på alla husläkarmottagningar för barn och vuxna med psykisk ohälsa
- Formuleringar i uppdraget om personer med funktionsnedsättning:
 - **Insatser för psykisk hälsa** riktar sig till patienter med mild till måttlig psykisk sjukdom eller beroende som inte kräver specialistpsykiatriens kompetens.
Åtagandet gäller patienter i alla åldrar med eller utan fysisk, kognitiv eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning.
 - **All personal som möter patienter ska ha kompetens i bemötande av personer med funktionsnedsättning.** Behandlande personal ska ha kompetens i anpassningar av kommunikation och arbetsmetoder efter patientens funktionsförmåga.

Insatser som utvärderas vid Habilitering & Hälsa

Vi vill ge insatser med hög kvalitet för personer med NPF och närstående!

Samarbete H&H + KIND, Karolinska Institutet

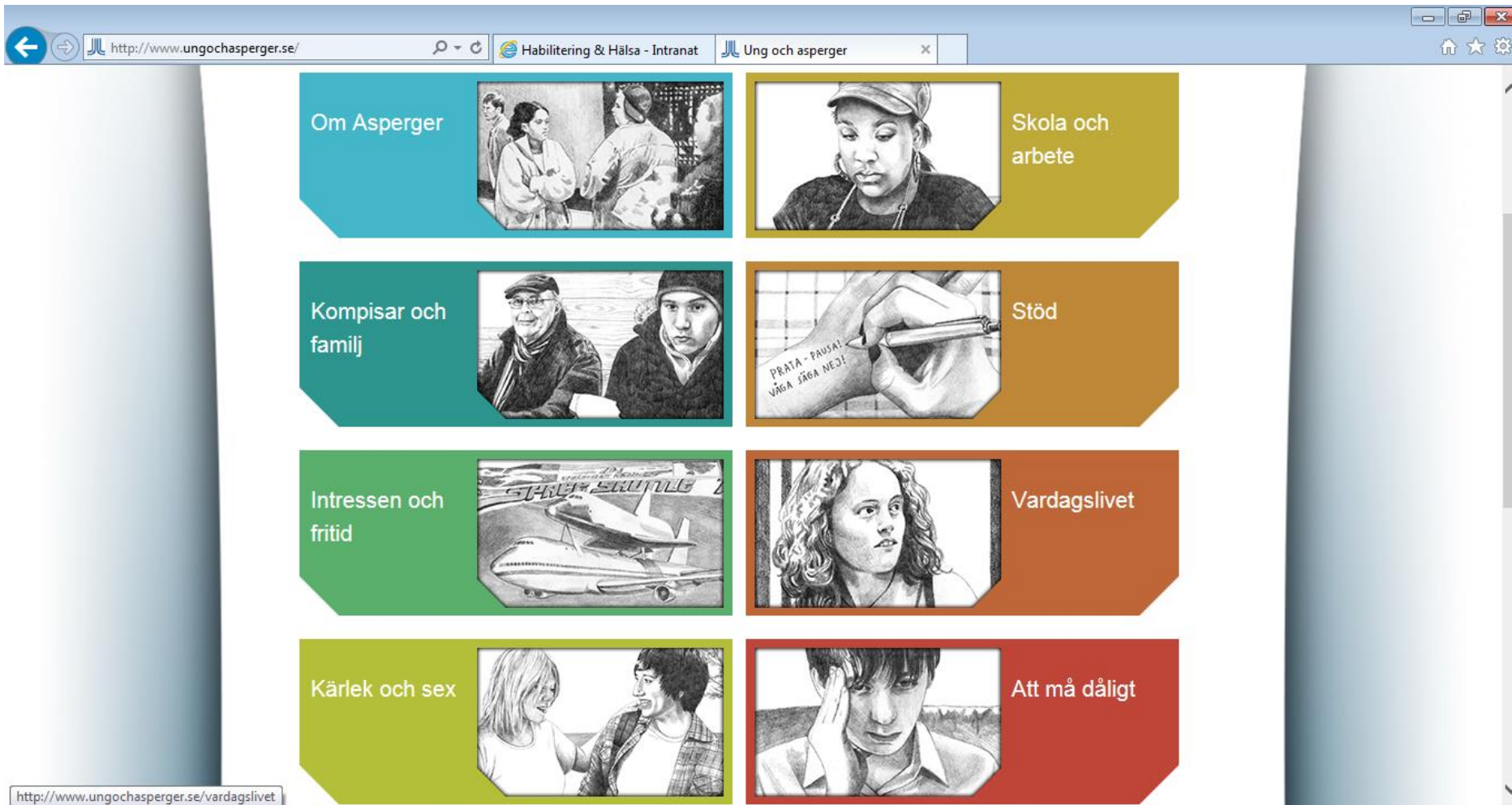
- **IPSA** – [IPSA adhd – ett föräldrastödsprogram för föräldrar med ADHD](#)
- **Navigator ACT** – acceptance and commitment therapy grupper för föräldrar till barn med funktionsnedsättning, för minskad stress och bättre psykisk hälsa [Navigator ACT \(habilitering.se\)](#)
- **SCOPE webbkurs** för ungdomar 16 – 25 år med ASD utan IF – för ökad kunskap för ungdomar från hela Sverige [Scope \(habilitering.se\)](#)
- **PRISMA** – utvärdering av psykoedukativ insats för vuxna med ASD och närstående [Prisma \(habilitering.se\)](#)
- **MBSR – mindfulness based stress reduction grupper** för vuxna med ASD för att ge verktyg för stresshantering i vardagen

[Forskning och utveckling inom Habilitering & Hälsa](#)

Till sist några tips

Hemsida för unga med autism

<http://www.ungochasperger.se/>

The screenshot shows a web browser window with the address bar displaying <http://www.ungochasperger.se/>. The browser tabs include 'Habilitering & Hälsa - Intranat' and 'Ung och asperger'. The main content area features a grid of eight topic buttons, each with a title and a representative image:

- Om Asperger**: Image of three people in a social setting.
- Skola och arbete**: Image of a young woman wearing a cap and looking thoughtful.
- Kompisar och familj**: Image of two young men, one wearing glasses and a hat.
- Stöd**: Image of a hand writing 'PRATA - PAUS! VÄGA SJÄGA NEJ!' on another hand.
- Intressen och fritid**: Image of a model airplane on a table.
- Vardagslivet**: Image of a young woman with curly hair looking to the side.
- Kärlek och sex**: Image of a young woman and a young man talking.
- Att må dåligt**: Image of a young man holding his head in his hand, looking distressed.

At the bottom left of the browser window, the URL <http://www.ungochasperger.se/vardagslivet> is visible.

Hemsida för föräldrar som har autism

<https://www.asdforalder.se/>

Hitta rätt i vård och stöd - några tips

Skrifter från Habilitering & Hälsa:

- [Hitta rätt – barn \(habilitering.se\)](https://habilitering.se)
- [Hitta rätt – vuxna \(habilitering.se\)](https://habilitering.se)
- [Samhällets stöd vid funktionsnedsättning \(habilitering.se\)](https://habilitering.se)
- [Guide till vuxenlivet \(habilitering.se\)](https://habilitering.se)

Vägledning från H&H:

- Digital: [Funktionshindersguiden](https://habilitering.se)
- Personlig: [Frågetjänst och rådgivning \(habilitering.se\)](https://habilitering.se)

Era frågor

TACK för idag

